TURIZM TA’LIMI MAZMUNI, AMALIY MASHG‘ULOTLAR VA IJTIMOIY HAMKORLIKNING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Abdug‘aniyev Tohirjon Tursunboy o‘g‘li
Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22787625

Annotatsiya. *Mazkur maqolada turizm ta’limi vositasida talabalarda ma’naviy-axloqiy va madaniyatlararo kompetentlikni rivojlantirish texnologiyasi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Maqolada kompetentlikni rivojlantirishning maqsadi, bosqichlari, pedagogik shart-sharoitlari, metodlari, vositalari va baholash mezonlari yoritilgan. Turizm ta’limida qadriyatli vaziyatlar, madaniy meros obyektlari, gidlik faoliyati, xizmat ko‘rsatish etikasi, madaniyatlararo dialog, keys-stadi, loyiha metodi, raqamli resurslar va refleksiv portfolio asosida talabalar kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi taklif etilgan.*

Kalit so‘zlar: *turizm ta’limi, pedagogik texnologiya, ma’naviy-axloqiy kompetentlik, madaniyatlararo kompetentlik, keys-stadi, loyiha metodi, refleksiya, xizmat ko‘rsatish etikasi, portfolio.*

Oliy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi ta’lim jarayonini aniq maqsad, belgilangan natija, mazmun, metod, vosita va baholash tizimi asosida tashkil etishni talab qiladi. Turizm ta’limida bu talab alohida ahamiyat kasb etadi, chunki turizm mutaxassisi turli madaniyat vakillari bilan ishlaydi, milliy madaniyatni taqdim etadi, xizmat ko‘rsatish jarayonida axloqiy mas’uliyatni namoyon qiladi va kommunikativ jihatdan murakkab vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishi kerak bo‘ladi.

Ma’naviy-axloqiy va madaniyatlararo kompetentlikni rivojlantirish texnologiyasi talabaning bilim, munosabat, muloqot, amaliy faoliyat va refleksiv o‘zini baholash jarayonlarini yagona pedagogik tizimda tashkil etishni nazarda tutadi. Bunday texnologiya tasodifiy tarbiyaviy ta’sirlar yig‘indisi emas, balki oldindan loyihalangan, bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan va natijasi baholanadigan metodik jarayondir.

Turizm ta’limida mazkur texnologiyani ishlab chiqish zarurati bir necha omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, turizm kasbi bevosita insonlar bilan ishlashni talab qiladi. Ikkinchidan, xizmat ko‘rsatish jarayonida axloqiy me’yorlar, madaniy sezgirlik va kommunikativ moslashuv muhim o‘rin tutadi. Uchinchidan, turizm mutaxassisi milliy madaniyatni xalqaro auditoriyaga taqdim etuvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Pedagogik texnologiya nazariyasida ta’lim jarayonini loyihalash, bosqichma-bosqich tashkil etish va natijani baholash asosiy tamoyillardan hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuv talabaning bilimini amaliy faoliyatda qo‘llashi, qadriyaviy munosabat bildirishi va mustaqil qaror qabul qilishi bilan bog‘liq. Aksiologik yondashuv esa ta’lim jarayonida qadriyatlarning shaxsiy e’tiqod va xulq-atvor me’yoriga aylanishini ko‘zda tutadi.

Madaniyatlararo kompetentlikka oid ilmiy qarashlarda tolerantlik, empatiya, madaniyatlararo sezgirlik, stereotiplardan xoli fikrlash, kommunikativ moslashuvchanlik va boshqa madaniyat vakillariga hurmat muhim ko‘rsatkich sifatida ajratiladi. Ma’naviy-axloqiy

kompetentlik esa insonparvarlik, adolat, mas’uliyat, halollik, vijdon, kasbiy odob va ijtimoiy burch bilan bog‘liq.

Turizm ta’limida ushbu kompetentliklarni rivojlantirish texnologiyasi tajribaga asoslangan o‘qitish g‘oyalari bilan ham mos keladi. D.Kolb ta’limda tajriba, refleksiya, konseptual anglash va amaliy sinab ko‘rish o‘zaro bog‘liq bosqichlar ekanini asoslagan [3]. Turizm ta’limida ham talaba nazariy bilimni real yoki modellashtirilgan kasbiy vaziyatlarda sinab ko‘rishi, so‘ng o‘z faoliyatini refleksiv tahlil qilishi kerak. Maqolada pedagogik modellashtirish, tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatli yondashuv, refleksiv yondashuv va aksiologik tahlil metodlaridan foydalanildi. Turizm ta’limi vositasida kompetentlikni rivojlantirish jarayoni maqsadli, mazmuniy, texnologik, diagnostik va natijaviy bloklarning uzviyligi asosida talqin qilindi.

Turizm ta’limi vositasida ma’naviy-axloqiy va madaniyatlararo kompetentlikni rivojlantirish texnologiyasi bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Har bir bosqich o‘z maqsadi, mazmuni, metodi, vositasi va kutiladigan natijasiga ega bo‘lishi kerak.

Birinchi bosqich - diagnostik bosqich. Bu bosqichda talabalarning madaniy meros, kasbiy etika, madaniyatlararo muloqot va ma’naviy-axloqiy qadriyatlar haqidagi dastlabki bilimlari, munosabati va amaliy ko‘nikmalari aniqlanadi. Diagnostika test, anketa, suhbat, kuzatuv, vaziyatli topshiriq va o‘zini baholash varaqalari orqali amalga oshiriladi.

Ikkinchi bosqich - motivatsion-qadriyaviy bosqich. Bu bosqichda talabalarda turizm kasbining ijtimoiy ahamiyati, milliy madaniyatni namoyon etish mas’uliyati, turist bilan muloqotda inson qadriga hurmat, xizmat ko‘rsatishda halollik va madaniyatlararo munosabatda bag‘rikenglik zarurati shakllantiriladi. Qadriyatli suhbatlar, axloqiy dilemmlar va motivatsion treninglar bu bosqichda samarali vosita bo‘la oladi.

Uchinchi bosqich - mazmuniy-integrativ bosqich. Unda turizm fanlari mazmuniga madaniy meros, milliy qadriyatlar, xizmat ko‘rsatish etikasi, ekologik mas’uliyat, madaniyatlararo muloqot va global fuqarolik mazmuni singdiriladi. Bunda fanlararo aloqadorlik, tarixiy-madaniy manbalar, muzey materiallari, elektron resurslar va real turistik obyektlar bilan ishlash muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchi bosqich - faoliyatli-amaliy bosqich. Bu bosqichda talabalar ekskursiya, gidlik mashqi, turistik marshrut loyihasi, xizmat ko‘rsatish vaziyatlari, keys-stadi, rolli o‘yin, jamoaviy loyiha va volontyorlik faoliyati orqali o‘z bilim va qadriyaviy munosabatlarini amaliy faoliyatda namoyon etadi. Aynan shu bosqichda kompetentlik real xulq-atvor ko‘rinishini oladi.

Beshinchi bosqich - refleksiv-baholash bosqichi. Unda talaba o‘z kasbiy harakati, muloqoti, axloqiy qarori, madaniy sezgirligi va xizmat ko‘rsatish jarayonidagi xatti-harakatlarini tahlil qiladi. Portfolio, refleksiv kundalik, o‘zini baholash varaqasi, ekspert baholash va guruhiy muhokama orqali rivojlanish dinamikasi aniqlanadi.

Mazkur texnologiyada baholash mezonlari ham muhim o‘rin tutadi. Kognitiv mezon talabaning bilimini, aksiologik mezon qadriyatlarga munosabatini, kommunikativ mezon muloqot madaniyatini, axloqiy-faoliyatli mezon amaliy xulqini, refleksiv mezon esa o‘zini tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyatini aniqlashga xizmat qiladi.

1-jadval.

Kompetentlikni rivojlantirish texnologiyasining bosqichlari

№	Bosqich	Mazmuni	Metod va vositalar	Natija
1	Diagnostik	Talabalarning boshlang‘ich bilim, munosabat va ko‘nikmalarini aniqlash	So‘rov, suhbat, kuzatuv, test, vaziyatli topshiriq	Dastlabki daraja aniqlanadi
2	Motivatsion-qadriyaviy	Kasbiy mas’uliyat, madaniy merosga hurmat va axloqiy munosabatni shakllantirish	Qadriyatli suhbat, motivatsion trening, axloqiy dilemma	Ichki motiv va qadriyaviy yo‘nalish kuchayadi
3	Mazmuniy-integrativ	Turizm ta’limi mazmunini ma’naviy-axloqiy va madaniyatlararo mazmun bilan boyitish	Ma’ruza, seminar, manba tahlili, muzey pedagogikasi	Tizimli bilim shakllanadi
4	Faoliyatli-amaliy	Bilim va qadriyatlarni real kasbiy faoliyatda qo‘llash	Ekskursiya, gidlik mashqi, keys-stadi, rolli o‘yin, loyiha	Amaliy xulq va kommunikativ kompetentlik rivojlanadi
5	Refleksiv-baholash	O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash	Portfolio, refleksiv kundalik, o‘zini baholash, muhokama	O‘zini anglash va takomillashtirish shakllanadi

Taklif etilayotgan texnologiyaning samaradorligi uning tizimliligi, bosqichliligi va amaliy faoliyatga yo‘naltirilganligi bilan belgilanadi. Diagnostik bosqich talabalarning boshlang‘ich holatini aniqlaydi; motivatsion bosqich ichki ehtiyoj va kasbiy mas’uliyatni kuchaytiradi; mazmuniy-integrativ bosqich bilimlarni qadriyatli mazmun bilan boyitadi; faoliyatli-amaliy bosqich kompetentlikni real kasbiy harakatda namoyon etadi; refleksiv bosqich esa talabaning o‘z ustida ishlashini ta’minlaydi.

Turizm ta’limida ushbu texnologiyani qo‘llash talabalarning kasbiy tayyorgarligini tarbiyaviy mazmun bilan boyitadi. Natijada talaba madaniy merosni hurmat qiladigan, turist bilan madaniyatli muloqot yuritadigan, xizmat ko‘rsatish etikasi me’yorlariga amal qiladigan, ziddiyatli vaziyatlarda mas’uliyatli qaror qabul qiladigan va o‘z faoliyatini tahlil qila oladigan mutaxassis sifatida shakllanadi.

Texnologiyani samarali joriy etish uchun professor-o‘qituvchilar metodik jihatdan tayyor bo‘lishi, o‘quv dasturlarida kompetensiyaviy natijalar aniq belgilanishi, amaliy mashg‘ulotlarda real turistik vaziyatlar modellashtirilishi, baholash tizimida esa faqat bilim emas, balki qadriyaviy munosabat, muloqot va amaliy xulq ham hisobga olinishi zarur.

Turizm ta’limi vositasida ma’naviy-axloqiy va madaniyatlararo kompetentlikni rivojlantirish texnologiyasi maqsadli, bosqichli va natijaviy tashkil etilishi lozim. Bu texnologiya diagnostik, motivatsion-qadriyaviy, mazmuniy-integrativ, faoliyatli-amaliy va refleksiv-baholash bosqichlaridan iborat bo‘lib, har bir bosqich talabaning bilim, munosabat, muloqot, faoliyat va o‘zini anglash jarayonini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyani oliy ta’lim

amaliyotiga joriy etish turizm sohasi uchun ma’naviy yetuk, kasbiy odobga ega, madaniyatlararo muloqotga tayyor va ijtimoiy mas’uliyatli mutaxassislar tayyorlash imkonini kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Recommendation on Education for Peace and Human Rights, International Understanding, Cooperation, Fundamental Freedoms, Global Citizenship and Sustainable Development. Paris, 2023.
2. UN General Assembly. Global Code of Ethics for Tourism: resolution adopted by the General Assembly. New York, 2001.
3. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall, 1984.
4. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
5. Deardorff D.K. The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. 2006. Vol. 10(3). P. 241-266.
6. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. Toshkent, 1996.
7. Quronov M. Milliy tarbiya. Toshkent: Ma’naviyat, 2007.
8. Safarova R. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent, 2013.